

ОКРЕМІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ АСЕРТИВНОСТІ ЯК ПРОЯВУ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

ПАРУТА Олена Володимирівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри Теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

**УДК 340.12:316.61
DOI 10.32782/EP.2021.2.4**

Любые приемлемые программы и стратегии правовой социализации должны учитывать сложность правового воспитания человека, с особой ответственностью и уважением относиться к праву человека на личностное развитие, права на выражение ее собственных взглядов, право выбора вида деятельности. В современном демократическом правовом государстве правовая социализация должна быть направлена на создание благоприятного для правового развития человека социального пространства, снятие социального напряжения.

Баланс внутреннего мира личности обеспечивается должной мотивацией человека, позволяет правильно принимать мир, частью которого она является, воспринимать и давать достойный отпор вызовам, которые препятствуют реализации основных прав человека.

В аспекте анализа проблем правовой социализации поднимаем на поверхность проблему развития асертивности человека как способности принимать полноценное участие в общественных процессах, в том числе и в правовой жизни общества. Асертивность - качество, связанная с неравнодушием, социально-правовой активностью и социальной ответственностью. Это способ организации человеком собственного поведения на основе уважительного отношения к другим людям. Это уникальная индивидуально-ценностное качество, которое детерминирует правовое поведение лица, направляя его в о социальное

русло. Асертивность балансирует между автономностью, идентичностью и социальной соответствием, выражается в активных, значимых в социальном и правовом смысле действиях лица. Развитие такой индивидуальной качества как асертивности является одной из многочисленных побед правовой социализации личности, поскольку указанное качество обычно становится залогом конструктивного взаимодействия социальных субъектов.

Современная теория права должна уделить феномену правовой социализации должное внимание, ведь это процесс, который нацелен на предотвращение (предупреждение) конфликтов в социально-правовом пространстве. Анализируя значение правовой социализации в условиях современности, с уверенностью можно отметить, что это своеобразная концепция личностного социально-правового становления, где асертивность является ничем иным как философией личностной социально-правовой ответственности.

Ключевые слова: правовая социализация, асертивность, асертивное поведение, социально-правовая ответственность, правовое развитие личности.

Постановка проблеми

Усвідомлена, ініціативна правомірна поведінка людини є метою правової соціалізації особи. Дотримання норм права сприяє втіленню в життя режиму законності, а також забезпечує природно-правову гармонізацію суспільного життя. Людина як істота

соціальна відзначається ще й властивою їй духовністю, багатим внутрішнім світом та потребою постійної соціальної взаємодії. Однак існує чимало ризиків правової соціалізації, що дезорієнтують людину у правовому просторі, провокують різного роду відхилення у її соціально-правовому зростанні. У межах теорії правової соціалізації принциповістю відзначається необхідність проведення детальних досліджень соціально-психологічних детермінант правового розвитку особистості. У нашій праці порушуємо питання ролі асертивності як мети правової соціалізації. Намагаємося описати значення цієї важливої індивідуальної соціально-правової характеристики особи в процесі право- та державотворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Оскільки дослідження правової соціалізації особи пов'язані із вивченням широкого спектру соціальних явищ, порушену нами у статті проблему або суміжні з нею досліджували такі вчені як І. Жаровська, А. Заєць, В. Ковальчук, Ю. Козловський, А. Колодій, М. Козюбра, О. Петришин, Н. Подоляк, А. Романова, О. Скакун, С. Сливка, Н. Чижиченко та інші. Однак задекларована проблематика потребує продовження та поглиблення наукових досліджень, насамперед у сфері загальної теорії права.

Невирішені раніше проблеми

У наукових працях не приділяється належної уваги асертивності, яка є важливою індивідуальною соціально-психологічною якістю особи. Вчення про правову соціалізацію порушує проблему асертивності людини в аспекті її можливого розвитку за допомогою належно організованого правового виховання особи.

Мета статті - проаналізувати значення соціально-правової якості особи асертивності у процесі формування навичок правової поведінки, відзначити важливу роль правової соціалізації та дослідження в межах її теорії індивідуальних якостей та правових установок, що визначають характер соціально значущої діяльності людини.

Виклад основних положень

Асертивна людина вільно виражає свої погляди, має потребу у соціальній взаємодії, є відкритою до комунікації, адаптивною, просоціально орієнтованою, відзначається самоповагою та повагою до інших суб'єктів права.

Л. Бутузова, досліджуючи таку важливу соціальну якість людини як асертивність, вказала на те, що вона є вмінням, яке можна набути. Авторка вважає, що людина, яка володіє цією характеристикою, має окреслену мету дії і вміє контролювати свої емоції, не піддається маніпуляціям та емоційному тиску інших людей. Водночас, асертивність не означає ігнорування емоцій і прагнень інших людей. Це вміння реалізувати визначені цілі попри негативні тиски з боку оточення, раціональну дбальість про власні інтереси при одночасному врахуванні інтересів інших людей [1, с. 4]. Досліджуючи асертивність в аспекті аналізу становлення особистості молодих людей, Л. Бутузова приходить до висновку, що ідея асертивності передбачає формування в особистості підлітка визначеної якості поведінки, завдяки якій він може володіти спонтанними реакціями, розумним проявом емоцій, вмінням прямо говорити про свої бажання і вимоги. Асертивна людина здатна висловлювати власну точку зору, не боїться заперечувати, використовуючи аргументацію, наполягати на своєму в ситуаціях, коли будь-яка аргументація виявляється зайвою, володіє тактиками задоволення справедливих вимог і відмови у відповідь на неприпустимі прагнення таким чином, аби при цьому не порушувалися права інших людей [1, с. 9].

Асертивність, вважає Н. Подоляк, – це адекватна оцінка свого стану і поведінки, це шлях до самореалізації, саморозвитку. На нашу думку є важливим те, що автор наголошує на неізолюваності асертивності, вважає, що це поняття є пов'язаним з достатньо широким спектром суміжних понять, з якими має прямий і зворотний зв'язок. Як приклад ланцюжка таких пов'язаних понять Н. Подоляк наводить асертивну поведінку, емоційну та соціальну компетентність людини. Зворотними компетенціями назва-

но агресивну, пасивну поведінку, маніпуляцію, невпевненість, соціальний страх та нерішучість.

Асертивна поведінка не може бути агресивною. Вона виключає як соціальну пасивність, так і соціальну агресію. Асертивну поведінку з впевненістю можемо характеризувати як взаємодію, засновану на взаємоповазі. Водночас вона є наполегливою та розсудливою, що дозволяє особі досягати бажаного результату.

О. Гук наводить висловлювання відомого американського вченого А. Солтера, який з приводу асертивності (з *англ.* *assertion*) свого часу висловився, - вона є нічим іншим, як здатністю людини конструктивно відстоювати свої права, відстоювати власну точку зору, не порушуючи при цьому моральних прав іншої людини. О. Гук вважає, що асертивність є важливою складовою культури демократичного врядування [2, с. 2]. Ми поділяємо точку зору автора, адже розвиток незалежної, правової та демократичної української держави залежить від правового розвитку громадян України, від їхньої правової активності, правової обізнаності, здатності відчувати соціальну відповідальність за себе, своїх рідних, громаду та країну. Нині потребуємо розвитку громадянського суспільства, і саме у його будівництві проявляється сутність завдань правової соціалізації. Асертивність як соціально-психологічна якість спонукає особу до дії, до участі у державних справах у різних, важливих для людини формах.

Розвиток асертивності, як і інших соціально важливих індивідуальних якостей та психологічно стійких станів, – завдання правової соціалізації. Правова соціалізація не має на меті підкорення особи, розвитку правового конформізму, пасивності та безініціативності людини. Навпаки, ми вважаємо, що конформність є дефектом правової соціалізації. Це бажана якість особи у тоталітарному суспільстві. Конформізм живить недемократичну правову систему і у своїй сутності є руйнівним як для особистості, так і для сучасного суспільства.

Правова соціалізація є цілеспрямований виховний вплив на особу. Її мета – навчити

особу жити у відповідності до тих правил, які пройшли перевірку історією і впродовж тисячоліть розвивалися в напрямі гуманного розвитку людства.

У межах теорії правової соціалізації варто також звернути увагу й на правові атитюди як установки безконфліктної соціально-правової взаємодії, які формуються на основі знання і здобутого людиною правового досвіду. Ми вважаємо, що всі соціальні атитюди доцільно ділити на політичні (допомагають постановити і досягати поставлених цілей), економічні (впливають на економічне зростання особи, громади, країни тощо) та правові (є стійкими настановами щодо правової поведінки людини). Значення правових атитюдів полягає в тому, що вони передують діяльності людини, визначають її характер.

Н. Чиженко та К. Постоленко, оцінюючи роль соціальних атитюдів, наголошують на тому, що вони є внутрішнім станом готовності людини до дії, що передує поведінці [3, с. 181]. Дослідженнями ролі правових атитюдів займається також А. Романова. Дослідниця обґрунтувала їхній поділ на правові правомірні та правові неправомірні, підкреслила надважливе значення рівня розвитку суспільної правосвідомості у процесі формування важливих правових установок людини. А. Романова вважає, що до найзагальніших факторів, що впливають на формування правового атитюду можна зарахувати: рівень розвитку суспільної свідомості, систему духовних цінностей суспільства, наявну правову систему і низку інших чинників, позаяк неможливо достеменно передбачити, що саме вплине на людину за тих чи інших умов [4, с. 322].

М. Сміт ще у 1942 році вперше розробив трикомпонентну структуру соціального атитюду, яка включала когнітивний, афективний та поведінковий компоненти [5, с. 261]. Важливою ознакою правових атитюдів також є їхня афективність, яка виражається через позитивне чи негативне особисте враження людини від тих чи інших правових явищ. Троїста структура правових установок за схемою, уподібненою до запропонованої М. Сміттом, мала б включати пізнавальний (включає необхідний рівень знання права),

емоційний (найбільш мінливий) та поведінковий елементи (проявляє установку в активній діяльності людини). Таку структуру вважаємо логічною і такою, що може характеризувати внутрішню структуру правового атитюдю як юридичного явища.

Т. Юрченко-Шевцова вважає, що рушійною силою правової поведінки виступає спрямованість особи (ціннісні орієнтації, правові установки) та мотиви як динамічні аспекти правової свідомості особистості. Авторкою вперше було розроблено так звані «кейси» для підвищення рівня правосвідомості співробітників поліції різних вікових груп, сформульовано практичні рекомендації учасникам навчального процесу в системі службової підготовки тощо [6, с. 5].

Атитюди як соціально-правові установки пов'язані з асертивністю. Вони опосередковують взаємодію людини та навколишнього світу. Серед правових настанов людини важливими, на нашу думку, є настанова на соціальну правомірну взаємодію, установка соціально-правової кооперації (особливо важлива для формування громадянського суспільства), здоровий соціальний інтерес, професійно-соціальна настанова (особливо в аспекті роботи професійних юристів та державних службовців різного рівня) тощо.

Висновки

Вчення про правову соціалізацію нині активно розвивається у теорії права провідних країн світу. За своїм характером правова соціалізація є особливою, адже задля ефективності потребує обов'язкового поєднання багатьох компонентів, з-поміж яких: ґрунтовні та комплексні як правові, так і міжгалузеві теоретичні дослідження; напрацювання належного комплексу нормативно-правових актів з наявністю відповідних дієвих гарантій їх реалізації; тривалого, такого, що відзначається збалансованим поєднанням принципів «людиноцентризму», рівності та справедливості, цілеспрямованого виховного правового впливу на особу, яка соціалізується; розвитку та підтримки таких важливих інститутів правової соціалізації, як сім'я, школа, релігійні громади, спортивні, творчі та інші гуртки тощо.

Частиною теорії правової соціалізації складають вчення про соціально-психологічну її детермінацію, де з'ясовуються соціально-психологічні індивідуальні чинники, які впливають на людину в процесі соціально-правового розвитку.

Ми з'ясували, що з-поміж індивідуальних соціально-психологічних якостей важливою є асертивність людини. Досягнення асертивності у соціально значимій діяльності людини є одним із завдань правової соціалізації. Асертивність сприяє формуванню у людини важливих правових настанов (атитюдів), що на тривалий час гарантує її просоціальну орієнтацію та схильність до правомірної поведінки, незважаючи на складні життєві ситуації.

Література

1. Бутузова Л. П. Асертивність особистості як основа становлення безпечної поведінки в підлітковому віці. Проблеми психологічної безпеки: особистість, суспільство, держава: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 25 березня 2010 року. 2010. С. 1-12.
2. Гук О. Асертивність як складова культури демократичного врядування. Науковий вісник «Демократичне врядування». 2012. Випуск. 9. С. 1-10. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnik9/fail/Guk.pdf
3. Постоленко К. М., Чижиченко Н. Психологічні особливості установок особистості. Актуальні питання сучасної психології: збірник наукових праць. Суми: Видавництво Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. 2016. 266 с.
4. Романова А. С. Позитивна правова активність людини у природно-правовому просторі. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2016. № 837. С. 321-325.
5. Сипко Б. «Свої» і «чужі»: соціальні атитюди французів щодо мусульман у житловій сфері (1995-2007 рр.). Наукові записки. Серія «Історичні науки». Випуск 20. 2013. С. 261-267. URL: <https://eprints.ua.edu/ua/2041/1/41.pdf>

6. Юрченко-Шевцова Т. І. Психологічні детермінанти формування правосвідомості працівника поліції в сучасних умовах. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.06 - юридична психологія. Київ: Національна академія внутрішніх справ. 2020. 255с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/17673/1/dysert_yurchenko_shekhovtsova.pdf

References:

1. Butuzova L. P. Asertyvnist osobystosti yak osnova stanovlennia bezpechnoi povedinky v pidlitkovomu vitsi. Problemy psykholohichnoi bezpeky: osobystist, suspilstvo, derzhava: *Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. 25 bereznia 2010 roku. 2010.- S. 1-12.
2. Huk O. Asertyvnist yak skladova kultury demokratychnoho vriaduvannia. *Naukovyi visnyk «Demokratychno vriaduvannia»*. 2012. Vypusk. 9. S. 1-10.
3. Postolenko K. M., Chyzhychenko N. Psykholohichni osoblyvosti ustanovok osobystosti. *Aktualni pytannia suchasnoi psykholohii: zbirnyk naukovykh prats*. Sumy: Vydavnytstvo Sumskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni A. S. Makarenka. 2016.- 266 s.
4. Romanova A. S. Pozytyvna pravova aktyvnist liudyny u pryrodno-pravovomu prostori. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika»*. Serii: Yurydychni nauky. 2016. № 837. S. 321-325.
5. Sypko B. «Svoi» i «chuzhi»: sotsialni atytiudy frantsuziv shchodo musulman u zhytlovii sferi (1995-2007 rr.). *Naukovi zapysky*. Serii «Istorychni nauky». Vypusk 20. 2013.- S. 261-267.
6. Yurchenko-Shevtsova T. I. Psykholohichni determinanty formuvannia pravovidomosti pratsivnyka politsii v suchasnykh umovakh. *Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata psykholohichnykh nauk za spetsialnistiu 19.00.06 - yurydychna psykholohiia*. Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. 2020. 255s.

Paruta O.

CERTAIN THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE STUDY OF ASSERTIVITY AS A MANIFESTATION OF THE EFFECTIVENESS OF LEGAL SOCIALIZATION

Any acceptable programs and strategies of legal socialization must take into account the complexity of legal education, with special responsibility and respect for the human right to personal development, the right to express their own views, the right to choose activities. In a modern democratic state governed by the rule of law, legal socialization should be aimed at creating a social space favorable for human legal development and relieving social tensions.

The balance of the inner world of the individual is ensured by the proper motivation of man, which allows him to properly accept the world of which he is a part, to perceive and give a worthy rebuff to the challenges that hinder the realization of fundamental human rights.

In terms of analysis of the problems of legal socialization, we bring to the surface the problem of the development of human assertiveness as the ability to participate fully in social processes, including in the legal life of society. Assertiveness - a quality associated with indifference, social and legal activity and social responsibility. It is a way of organizing a person's own behavior based on respect for other people. This is a unique individual-value quality that determines the legal behavior of a person, directing him in a prosocial direction. Assertiveness balances between autonomy, identity and social conformity, manifested in active, socially and legally significant actions of the person. The development of such an individual quality as assertiveness is one of the many victories of the legal socialization of the individual, as this quality usually becomes the key to constructive interaction of social actors.

Modern theory of law should pay due attention to the phenomenon of legal socialization, because it is a process that aims to prevent (prevent) conflicts in the socio-legal space. Analyzing the importance of legal socialization in modern conditions, it is safe t

to say that this is a kind of concept of personal socio-legal formation, where assertiveness is nothing but a philosophy of personal social and legal responsibility.

Key words: legal socialization, assertiveness, assertive behavior, social and legal responsibility, legal development of a person.

АНОТАЦІЯ

Будь-які прийнятні програми та стратегії правової соціалізації повинні враховувати складність правового виховання людини, з особливою відповідальністю та повагою ставитися до права людини на особистісний розвиток, права на вираження нею власних поглядів, права вибору виду діяльності. У сучасній демократичній правовій державі правова соціалізація має бути спрямована на створення сприятливого для правового розвитку людини соціального простору, зняття соціального напруження.

Баланс внутрішнього світу особистості забезпечується належною мотивацією людини, що дозволяє правильно приймати світ, частиною якого вона є, сприймати і давати гідну відсіч викликам, які перешкоджають реалізації основних прав людини.

В аспекті аналізу проблем правової соціалізації підіймаємо на поверхню проблему розвитку асертивності людини як здатності брати повноцінну участь у суспільних процесах, у тому числі й у правовому житті суспільства. Асертивність – якість, пов'язана з небайдужістю, соціально-правовою активністю та соціальною відповідальністю. Це спосіб організації людиною власної поведінки на основі шанобливого ставлення до інших людей. Це унікальна індивідуально-ціннісна якість, яка детермінує правову поведінку особи, скеровуючи її у просоціальне русло. Асертивність балансує між автономністю, ідентичністю та соціальною відповідністю, виявляється в активних, значимих у соціальному та правовому сенсі діях особи. Розвиток такої індивідуальної якості, як асертивність є однією з численних перемог правової соціалізації особи, позаяк вказана якість зазвичай стає запорукою конструктивної взаємодії соціальних суб'єктів.

Сучасна теорія права має приділити феномену правової соціалізації належну увагу, адже це процес, який націлений на запобігання (попередження) конфліктів у соціально-правовому просторі. Аналізуючи значення правової соціалізації в умовах сучасності, з упевненістю можна зазначити, що це своєрідна концепція особистісного соціально-правового становлення, де асертивність є нічим іншим як філософією особистісної соціально-правової відповідальності.

Ключові слова: правова соціалізація, асертивність, асертивна поведінка, соціально-правова відповідальність, правовий розвиток особи.